

СЛЫМІ

У НУМАРЫ:

РЫГОР БАРАДУЛІН
Новыя вершы

УЛАДЗІМІР ДАМАШЭВІЧ
Не праспі сваю долю
Раман

ФЕЛІКС ШКІРМАНКОЎ
Выпрабаванне
Урыўкі з дакументальнай аповесці

МІХАСЬ МУШЫНСКІ
Спадчына Якуба Коласа

1993

Полымя

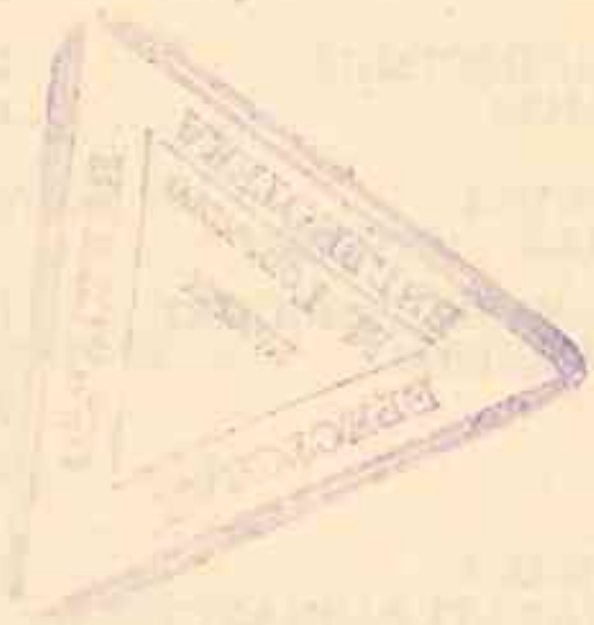
ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКІ
І ГРАМАДСКА-ПАЛІТЫЧНЫ ЧАСОПІС
ПІСЬМЕННІКАЎ БЕЛАРУСІ

(771)

ВЫДАЕЦЦА СА СНЕЖНЯ 1922 ГОДА

1993

ЛІПЕНЬ

Галоўны рэдактар Сяргей ЗАКОННІКАЎ.

Рэдакцыйная калегія: Рыгор Барадулін, Янка Брыль, Дзмітрый Бугаёў, Анатоль Вялюгін, Алесь Жук (намеснік галоўнага рэдактара), Віктар Каваленка, Уладзімір Калеснік, Анатоль Клышка, Валянціна Коўтун, Іван Навуменка, Іван Пташнікаў, Максім Танк, Кастусь Цвірка, Іван Чыгрынаў, Іван Шамякін, Рыгор Шкраба.

Адказны сакратар Віктар Ракаў.

Мінск,
выдавецтва «Полымя»

ПРОЗА	УЛАДЗІМІР ДАМАШЭВІЧ. Не праспі сваю долю. Раман	29
ПАЭЗІЯ	РЫГОР БАРАДУЛІН. Трыкірый	3
	МАСЕЙ СЯДНЕЎ. Цень Янкі Купалы	71
	ХВЕДАР ЖЫЧКА. ***Хоць клетку нібыта адкрылі... Балада пра дзявоцкую красу. Івасёк. Паклёпу не баяцца горы. ***І будуць зноў зіма і лета... ***Не асуджайце песні маёй ранняй... Вершы . . .	75
	ВАСІЛЬ СУПРУН. Гэты жудасны крык... Устаньце з каленяў! Вершы	79
З ЛІТАРАТУРНАЙ СПАДЧЫНЫ НОВЫЯ ПЕРАКЛАДЫ	РЫГОР МУРАШКА. Таварышы. Раман	80
	ЖАК ПРЭВЕР. Каб намаляваць партрэт птушкі. Пацалуй мяне. Для цябе, маё каханне. Песня пра Сену. Вялікі чалавек. Вершы	137
	МАРЫС КАРЭМ. Гора. Золата. Крыкі птушак. Вершы. Прадмова і пераклад з французскай мовы Эдзі Агняцвет	141
ПУБЛІЦЫСТЫКА. НАРЫСЫ	СЯРГЕЙ ЗАКОННІКАЎ. Вячэра пад райскім дрэвам	143
СТАРОНКІ НАШАЙ ГІСТОРЫІ	УЛАДЗІМІР КАЗБЯРУК. Гістарычныя арэлі	167
УСПАМІНЫ. ДЗЕННІКІ. ДАКУМЕНТЫ	ІВАН ШАМЯКІН. Дзе сцежкі тыя...	177
	ФЕЛІКС ШКІРМАНКОЎ. Выпрабаванне	199
	УЛАДЗІМІР ПАЎЛАЎ. Застаецца жыць	224
КРЫТЫКА І ЛІТАРАТУРАЗНАЎСТВА	МІХАСЬ МУШЫНСКІ. Спадчына Якуба Коласа	228
	ВАЛЯНЦІНА ЛОКУН. Вяртанне да Бацькаў-шчыны	249
СЯРОД КНІГ	АЛЕСЬ МАРЦІНОВІЧ. Патрабавальна, дасведчана	254

Да ведама аўтараў і падпісчыкаў

Аўтары апублікаваных матэрыялаў у адпаведнасці з Законам аб друку нясуць адказнасць за дакладнасць прыведзеных фактаў і звестак.

Рэдакцыя можа друкаваць артыкулы ў парадку абмеркавання, не падзяляючы пункту гледжання аўтара.

Рукапісы не рэцензуюцца і аб'ёмам да двух друкаваных аркушаў не вяртаюцца.

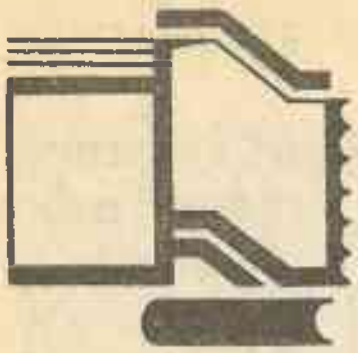
Ва ўсіх выпадках паліграфічнага браку ў экзэмплярах часопіса звяртацца ў друкарню.

Заснавальнікі: Саюз пісьменнікаў Беларусі, калектыў часопіса «Полымя».

Рэдакцыя часопіса «Полымя», 220005, Мінск, Захарава, 19.

Тэлефоны: галоўнага рэдактара, намесніка галоўнага рэдактара — 33-20-12; адказнага сакратара, аддзелаў прозы, нарыса і публіцыстыкі, гісторыі літаратуры і культуры — 33-20-91; аддзелаў паэзіі, крытыкі і літаратуразнаўства, навукі і мастацтва, машыннага бюро — 33-49-91.

Друкарня выдавецтва «Беларускі Дом друку», 220041, Мінск, праспект Францыска Скарыны, 79.

ВАЛЯНЦІНА
ЛОКУН

ВЯРТАННЕ ДА БАЦЬКАЎШЧЫНЫ

Уладзімір Арлоў. Рандэву на манеўрах. Аповесць, апавяданні. «Мастацкая літаратура», 1992.

Станаўленне беларускага гістарычнага рамана цесна звязана з імем Уладзіміра Караткевіча, які ў сваім асэнсаванні гістарычнай асобы імкнуўся стварыць маральны ідэал эпохі, скіраваны ў будучыню, у гістарычную перспектыву. Глыбока псіхалагічная і філасофская проза пісьменніка дала нацыянальнай літаратуры ўзоры высокамастацкага адлюстравання мінулага. Уладзімір Арлоў — адзін з тых, хто працягвае нацыянальныя традыцыі эстэтычнай школы Караткевіча. Абодвух пісьменнікаў яднае найперш імкненне аб'ектыўна адлюстроўваць нацыянальнае жыццё Бацькаўшчыны. Паядноўваюць іх і адносіны да фальклору. Хоць менавіта фальклор якраз тая мяжа, што спецыфічна падзяляе гэтых двух таленавітых пісьменнікаў. У. Конан у артыкуле, прымеркаваным да выхаду кніжкі У. Арлова «Там, за дзвярыма», пісаў: «У фальклоры пераважае тыпалагічнае, усеагульнае (архетыпы), родавае, агульнанацыянальнае» (ЛіМ, 27.11.92). Стыль У. Караткевіча, яго эстэтычнае развіццё, пачынаючы ўжо з рамана «Нельга забыць», скіраваны на пераадоленне

фальклорнай і рамантычнай абмежаванасці, прымата ўсеагульнага, агульначалавечага за кошт паглыблення псіхалагізацыі вобразаў, бо менавіта псіхалагізм грунтуе характар, шырыню і шматстайнасць унутранага свету чалавека, яго непаўторнасць. Караткевіч робіць прарыў у філасофію, але ўжо на аснове псіхалагічнай распрацаванасці вобразнай структуры. Стыль жа У. Арлова, яго філасофія застаюцца на тым узроўні, які лучыць яго галоўным чынам з «фальклорным» абагульненнем, калі ўсеагульнае і агульначалавечае пераважае над канкрэтным і індывідуальным.

Сваю новую кніжку «Рандэву на манеўрах» У. Арлоў пачынае з часоў Баянавых. Ідзе напружаны паядынак паміж жыццём і смерцю — паміж параненым баярынам, які сцякае крывёю, чакаючы досвітку і паратунку, і старым галодным крумкачом, што сядзіць на дрэве. Паядынак здоўжыўся, баярын траціць прытомнасць, але і там, ужо за мяжою, памятае пра схаваны пад кальчугай «пергаментны скрутак», які ён павінен данесці да людзей і будучыні, бо там «праўда і смутак аб жыцці народа. Ужо тут, у першым апавяданні «Каля дзікага поля», аўтар ставіць пытанне, якое лейтматывам пройдзе праз увесь зборнік: «Чаму ні птушкі, ні звяры паміж сабою смертазабойства не чыняць, адны людзі самі сябе са свету зводзяць?» Натура чалавечая атручана нянавісцю і жорсткасцю, «князі ўвечары і ўранні ў гарадскіх варотах вушы закла-

даюць, суседзяў сваіх баючыся», «брат на брата меч падымае» — з сумам канстатуе апавядальнік. Але ж ці для гэтага нараджаўся чалавек, ці такім яго хацела бачыць зямля?

Трагедыя зямлі Полацкай XII стагоддзя стала вынікам дэфармаванай свядомасці чалавека. Пры гэтым працэс дэфармацыі ў гістарычным развіцці набывае новыя маштабы і становіцца ўжо дзяржаўнаю палітыкай. Трагедыя чалавека ўздымаецца да ўзроўню нацыянальнай трагедыі. Менавіта гэта імкнецца адлюстраваць пісьменнік у апавяданні «Пішу вам у Масковію». Гэты стылізаваны пад «грамату магістрацкага архіва» твор адлюстроўвае драму народа, які трапіў пад уціск жорсткага цара Масковіі Івана Грознага. Грамата пісана маскоўскім сведкам падзей пра паход Івана Васільевіча на Полацк, а таксама пра бітву 1564 года, калі «Масковія ішла скараць Вільню і была разбіта». Паводле духу і пафасу твор гэты — патрыятычны, скіраваны супраць каланіяльнай маскоўскай палітыкі. «...Нічога мы, апроч няшчасця, воласці Полацкай не прынеслі» — так урэшце заявіць апавядальнік. Палітыка жорсткага цара была недвухсэнсоўнай: выкараніць культуру зямлі Полацкай, яе пісьменства, усё нацыянальнае. «Уважае гасудар, што не трэба, каб памяталі палачане, як некалі сваю дзяржаву мелі, і як князі полацкія з візантыйскімі кесарамі радніліся, і як сам Полацк з вялікімі вольнасцямі да Літвы адышоў. А чаму так гасудар уважае, зразумець няцяжка, бо людзі, якія даўніны сваёй не ведаюць, усё жыццё дзецямі застаюцца, і падмануць іх гэтаксама лёгка, як дзіця неразумнае».

Як вядома, Полацкая зямля, стаўшы часткаю Вялікага Княства Літоўскага, славілася поспехамі ў культурным развіцці. Гэта быў край са сваімі багатымі фальклорнымі традыцыямі і звычаямі. Народ полацкі «чысціню шануе і вясёлы, і не злапомны, і гасцінны». А галоўнае, народ гэты быў гаспадарлівы, які не мог даўмецца сэнсу «казкі маскоўскай» пра Ямелю, бо не разумеў, як можна любіць гультая, які нічога не робіць, адно сядзіць на печы? А яшчэ цярылівы ў адносінах да іншых народаў, іншых веравызнанняў і моваў. «Было ў месце

Полацкім багата людзей у мовах замежных і ў навукх багаслоўскіх і граматычных, і рытарычных, і іншых абазнаных...» Народ полацкі даў свету «вучонага доктара Скарыну», які «нашымі літарамі кнігі не перапісваць, а на варштатах ціснуць пачаў». Аўтар падае шмат іншых сведчанняў аб узроўні навукі і друкарскай справы ў Княстве Літоўскім, што ў Масковіі толькі-толькі наладжвалася ці зусім адсутнічала. Такім чынам сцвярджаецца думка аб знішчальным уплыве «старэйшага брата» ў адносінах да «адсталай», «некультурнай», «сярмяжнай» Беларусі.

У. Арлоў прыходзіць да высновы, што Масковія, пачынаючы з першых сваіх «кантактаў», толькі падаўляла, тармазіла нацыянальнае развіццё Беларусі. Гэта матыў не толькі апавядання «Пішу вам у Масковію», а і шэрагу іншых твораў: «Пакуль не згасла свечка», «Пяць мужчын у леснічоўцы», аповесці «Сны імператара». З асаблівай сілай аўтарская думка падкрэсліваецца ў апавяданні «Рандэву на манеўрах». Герой яго вядзе вусны дыялог з каханай, праўда, дыялога ў «чыстым» выглядзе няма, бо голасу каханай не чуць, ёсць толькі звароты-выказванні героя.

Як сведчыць пісьменнік, цар Іван Васільевіч зямлю беларускую ператварыў у «манастыр нейкі сатанінскі» і сам іграў ролю крывавага ігумена. Атмасфера татальнага падаўлення духу народа, татальнага прыніжэння і страху, недаверу паміж людзьмі, калі «дзяцей непаўналетніх на бацькоў даносіць прымушаюць, а потым і забіваюць у мацярок на вачах» — усё гэта як бы папярэджае ўжо знаёмую сучаснаму чытачу крываваю бойню пазнейшай сталінска-берыеўскай гісторыі. Аўтар ставіць пытанне: «Ці не намысліў гасудар Іван Васільевіч новую пароду людзей у нашай дзяржаве вывесці?» Пароду катаў і пароду рабоў. Першыя будуць прывычныя «да штэдзённых стратаў прылюдных і здэкаў таёмных», другія «смерць будуць прымаць і ў курчах смяртэльных за катаў сваіх маліцца», як той бязвінна пасаджаны на палю баярын: «Жыццё маё — нішто, толькі б царбацюхна жывы быў!» Было ў нас і такое, было. У сумна вядомыя 30-я гады такую пароду людзей амаль вывелі. Цалкам збавіцца ад закла-

дзенай Іванам Васільевічам пароды мы і дасюль не можам. Моцная парода аказалася...

Кроў беларускага народа, пралітая Іванам Грозным, працягвала ліцца праз стагоддзі. Дыктатары і формы ціску мяняліся, рабіліся больш цывілізаванымі, але сутнасць заставалася ранейшай. Пра гэта сведчыць і палітыка графа Мураўёва, скіраваная супраць «тутэйшых сепаратыстаў». «Дзяржаўная мудрасць» Міхаіла Мікалаевіча заключалася ў насаджэнні ўсяго расейскага, у першую чаргу расейскіх школ. Правіцель добра ўсведамляў, што адна такая школа «зробіць больш за цэлую армію». А ўсіх, хто імкнуўся супрацьстаяць русіфікатарскай палітыцы, чакаў незайздросны лёс вязняў, бо «Расіі для выканання яе высокай гістарычнай місіі яшчэ адзін, да таго ж штучна створаны народ зусім не патрэбны». Проста і адназначна: «нейкай Бе-ла-ру-сі» наогул у прыродзе не існуе.

Праз маналог-зварот героя апавядання пра норавы расейскай арміі, падложныя пісьмы, жорсткасць да іншадумцаў — і ўсё гэта лічыцца нармальным. Суб'ядна герой не прамовіла ні слова. Гэта інтрыгуе. Але паступова ідылічны малюнак разбураецца, мяняецца і стыль апавядання: становіцца больш рэалістычным, заземлена будзённым. Знікае безаблічнасць вобраза «тутэйшай паненкі». Нечакана востра акрэсліваецца яе «сепаратысцкі» дух: «Што з вамі?! Што вы сказалі?! Як вы загадваеце разумець вашы словы? Мадам! Як вы сабе дазваляеце гаварыць з расейскім афіцэрам?! Як вы смееце?!» — фінальныя словы апавядальніка.

Невыпадкова аўтар назву гэтага апавядання вынес на вокладку зборніка. Вобраз пані Людвікі асацыіруецца з вобразам самой Беларусі. Пяшчотная і ласкавая, яна ў сваёй маўкліваці і талерантнасці цяплявая і досыць моцная. Моцная ўнутрана, духоўна. Адсюль і — нязломная. Моц гэтая ад продкаў, яна спрадвечная. Як зазначыў адзін з герояў зборніка, «бітву пад Улаю мы не праз нядбайства нашае прайгралі, а літоўцы не адной толькі доблесцю перамаглі, бо сама зямля гэтая супраць нас паўстала».

Патрыятызм як з'ява нацыянальная — характэрная рыса апавядан-

няў пісьменніка на гістарычную тэму. І праяўляецца ён найперш праз пафас, ідэйную скіраванасць твораў. Але ёсць апавяданні, у якіх аўтар спрабуе стварыць менавіта характар высокага патрыятычнага гучання. Возьмем, да прыкладу, вобраз аўтара «Слова аб палку Ігаравым». Аналагічная мэта пастаўлена пісьменнікам і ў апавяданні «Міласць князя Гераніма». Тут таксама назіраецца я-форма, дамінацыя мовы маналагізаванай, хоць прысутнічаюць дыялогі.

1744 год. Князь Радзівіл прапаноўвае Івану Карпачу, «разбойніку» і «мужыцкаму заступніку», перапісаць гісторыю бунту Вашчылы, але перапісаць такім чынам, каб уславіць род Радзівілаў, за што яснавяльможны князь Карпачу і яшчэ васьмі бунтарам даруе жыццё і свабоду. Будуць пакараны толькі астатнія восем паўстанцаў. Радзівіл спакушае на здраду, але Карпач з годнасцю адмаўляецца, як адмаўляюцца і іншыя яго таварышы па барацьбе, якіх па адным выклікаў да сябе князь. Сумленне не дазваляе ім прыняць «д'яблавай меціны». Перапісаць гісторыю, на думку Карпача, азначае пазбавіць гонару не толькі жывых, але і мёртвых. А гонар — гэта апошняе, што засталася яшчэ ў беларуса, «апрача таго, што памятае яшчэ, што не бязродныя і ўбогія, што і пад Грунвальдам, і пад Воршаю ворагаў сваіх білі».

У апавяданні «Міласць князя Гераніма» аўтар сцвярджае асновы агульначалавечай хрысціянскай маралі. Галоўным у характары чалавека пры любых акалічнасцях павінна заставацца любоў да бліжняга, боль за бліжняга, ахвярнасць у імя бліжняга. «Каб людзі не забыліся, што яны ўсё ж людзі, а не рабакі, мусіць нехта ісці на вогнішчы, на вісельню, на палю». Ахвярная смерць ачышчае род чалавечы і доўжыць яго. Дарэчы, пра гэта ў апавяданні «Пяць мужчын у леснічоўцы» сказана яшчэ больш катэгарычна: «Каб ідэалы жылі, трэба, каб за іх нехта гінуў. Такі закон».

Эстэтычная катэгорыя гераічнага ў прозе Арлова вырашаецца своеасабліва — і праз агульную патрыятычную накіраванасць, і праз сцверджанне маральнага ідэалу, і праз катэгорыю памяці. Менавіта аб гістарычнай памяці разважае аўтар у апавяданнях «Пакуль не

згасла свечка» і «Маналог святога Пётры». У першым з названых твораў тэма памяці мае, калі можна так сказаць, «лакальны», канкрэтны характар. Я-герой, нясвіжскі памешчык і літаратар Незабытоўскі, звяртаецца з Віленскай турмы да свайго пляменніка Ёжы з лістом. Незабытоўскі «не шукаў славы, а толькі хацеў прынесці хоць каліва карысці нашай пакутнай зямлі». Герою страшна паміраць у адзіноце. Ён хоча, каб яго памяталі, каб пра яго ўспаміналі. І няхай гэта будзе хоць адзін Ёжы, бо ўвогуле герой не той, хто зрабіў больш за іншых. «Герой — той, хто зрабіў усё, што мог...»

У апавяданні «Маналог святога Пётры» катэгорыя памяці мае абагульнены, філасофскі характар. Ці патрэбна чалавеку памяць увогуле? Часам без памяці жыць «зручней і ўтульней», але ж «хіба могуць вякі велічы, перамог і пакутаў пакінуць па сабе толькі тло?»

У нечым адасоблена стаіць у зборніку аповесць «Сны імператара». Адасоблена ў тым плане, што ў цэнтры твора пастаўлены не нацыянальны характар, а асоба іншаземца, былога валадара Еўропы Напалеона Банапарта. Напісаная па прынцеце «рэфлексуючай» прозы, з элементамі дэтэктыўнага жанру, аповесць адметная і ў плане шырыні псіхалагічнага аналізу. У асобе Напалеона адлюстраваны не толькі нацыянальны герой Францыі, патрыёт сваёй Бацькаўшчыны, палкаводзец, але і проста чалавек, які пакутуе, адчувае боль, асалоду, сумненні. Адсюль і больш складаная маналагізацыя. Аб'ектыўнае апавяданне ад аўтара цесна пераплятаецца з суб'ектыўнай лексікай лірычнага героя. І наогул пісьмо У. Арлова ў аповесці, параўнальна з апавяданнямі, насычана больш складанымі моўнымі канструкцыямі, дзе аўтар арыентаваўся на лексіку і граматыку гістарычнай мовы.

Апынуўшыся на востраве Святой Алены, у ізаляцыі, Напалеон аналізуе свае правалы ў вайне з Расіяй, асобна вылучаючы пры гэтым ролю Беларусі. Трэба заўважыць, што як гісторык У. Арлоў тут пэўным чынам мадэрнізуе факты, але як мастак — ён мае на гэта права. Напалеон-палітык не ўлічыў пралікаў каланіяльнай палітыкі расейцаў у адносінах да Беларусі. У «Вялікую армію» Напалеона, з мараю

аб незалежнасці Бацькаўшчыны, запісваліся прадстаўнікі розных сацыяльных слаёў — і шляхціцы, і студэнты, і простыя мужыкі. Было спадзяванне, што Напалеон дасць Беларусі «не папяровую, а сапраўдную незалежнасць», дазволіць злучыцца Польшчы і Вялікаму Княству Літоўскаму ў федэрацыю. Аднак імператар гэтага не зрабіў, і таму мужыкі ўзяліся за зброю: «забівалі кулямі і штыкамі, а калі не было стрэльбаў — сахарамі, аглоблямі, косамі...». Вайну, такім чынам, расейцам дапамог выйграць беларускі шматпакутны і разам з тым вольналюбівы мужык.

Другая частка зборніка «Рандэву на манеўрах» прысвечана сучаснасці. Праўда, некаторыя творы гэтага цыкла па сваіх мастацкіх вартасцях уступаюць гістарычным, асабліва апавяданне «Бакен на далёкай рацэ» — тыповая сентыментальная і ўвогуле прымітыўная гісторыя кахання. Тое ж можна сказаць і пра «Аднойчы ў жніўні». Няма характару, а толькі больш-менш прыстойна апісаная сітуацыя з жыцця савецкай школы.

Аднак ёсць у зборніку і іншыя апавяданні, што вымагаюць самага сур'эзнага і ўдумлівага прачытання. Глыбокай філасофіяй прасякнуты «Клён» і «Палёты самотнага птаха». Тэма прыроды і чалавека, як часціны гэтай прыроды, у цэнтры «Клёна». Жорсткі чалавечы прагматызм знішчае не толькі навакольны свет вечнага і прыгожага, ён найперш знішчае саму асобу, дэфармуе яе душу. Клён у апавяданні — не проста дрэва, а ўвасабленне жывога сведкі гісторыі. Гэта яшчэ і вобраз памяці, што прасціраецца ў час мінулы і скіраваны ў будучыню.

Уключаны ў зборнік і біяграфічны твор У. Арлова «Мой радавод да пятага калена, або Спроба пазбегнуць выгнання». Гэта таксама памяць, таксама філасофія. Памяць аб «непасрэдных сваіх продках па бацьку і маці» і філасофскае абагульненне ўласнага жыцця. Савецкі лад жыцця з яго арыентацыяй на нівеліраванае калектывісцкае «мы» груба абязлічыў чалавека, адабраў у яго адчуванне індывідуальнасці і непаўторнасці. І самае неверагоднае — адабраў, выкарчаваў у чалавеку яго «радаводнае дрэва». Таму пісьменнік «мусіць пачынаць генеалагічнае дрэва з сучка на нейкай з ягоных галінаў і ўжо адсюль спра-

баваць дапясці да каранёў». Але аўтар стварае не столькі свой уласны «радавод» (хоць канкрэтна-індывідуалізаваны вобраз бацькі героя досыць цікавы: псіхалагічна змястоўны, чаго нельга сказаць аб іншых персанажах), колькі «радавод» Бацькаўшчыны, што закранае часы сёвай даўніны, калі Расея яшчэ пры Кацярыне II захапіла беларускія «исконно русские» землі. Гісторыя Беларусі, з болей адзначае пісьменнік, заўсёды была гісторыяй пакут і ахвяр, калі «за свабоду нашых далёкіх і блізкіх суседзяў — пакладзена беларускіх жыццяў нязмерна болей, чым за свабоду ўласную».

Проза У. Арлова імкнецца рэфармаваць гісторыю, данесці праўду аб ёй сучаснаму чытачу. Праўду аб'ектыўную. Гэта праца складаная, цяжкая, бо трэба ісці па цаліку. Але пісьменнік, надзелены унікальным талентам, з ёю спраўляецца годна.

АЛЕСЬ
МАРЦІНОВІЧ

ПАТРАБАВАЛЬНА, ДАСВЕДЧАНА

Вячаслаў Рагойша. І адгукнецца слова ў слове... Літаратурна-крытычныя артыкулы, эсе, дыялогі. «Мастацкая літаратура», 1992.

У наш тлумны час, калі катастрофічна падаюць тыражы кніг, штогод памяншаецца выпуск іх, здавалася б, зусім не да зборнікаў крытыкі і літаратуразнаўства. Аднак тыя з іх, дзе закранаюцца надзённыя праблемы сучаснага творчага жыцця ці робіцца экскурс у мінулае, на паліцах кнігарань не залежваюцца. Пацвярджэнне таму і чарговая кніга Вячаслава Рагойшы «І адгукнецца слова ў слове...».

Тон гаворкі задае першы раздзел «Папярэднікі і сучаснікі». Ужо з пачатковага артыкула «Сейбіт», прысвечанага С. Палуяну, бачна, што аўтар імкнецца зрабіць усё дзеля таго, каб на нацыянальным культурным небасхіле паменела так званых «белых плям». Колькі гадоў назад, дзякуючы яго намаганням і памкненням Т. Кабржыцкай, пабачыў свет зборнік твораў С. Палуяна. У «Сейбіце» гаворка вытрымана ў гэтым жа ключы — даць чытачу як мага большае ўяўленне

пра таго, хто стаяў ля вытокаў беларускага нацыянальнага Адраджэння.

Адметнасць пісьма В. Рагойшы ў лаканічнасці і канкрэтнасці. Даследчык пазбягае разгорнутых уступаў і адразу пераходзіць да самога прадмета гаворкі. У гэтым сэнсе «Сейбіт» — не выключэнне: «У беларускай літаратуры, багатай сваімі драмамі і трагедыямі, постаць Сяргея Палуяна (1890—1910), бадай, самая трагічная. Ад прыроды надзелены, не пабаімся сказаць, геніяльнымі задаткамі, вялікі жыццялюб і працалюб, ён змог папрацаваць у літаратуры ўсяго адзін год, загінуў у дзевятнаццаць з палавінай гадоў, наладжыўшы на сябе рукі. Чалавек адкрытай душы, выключна таварыскі, ён у той жа час, па словах М. Багдановіча, «быў, як месяц, адзінокі: самотна жыў, самотна ўмёр». Нарадзіўшыся ў даволі заможнай сям'і, ён сваё нядоўгае самастойнае жыццё правёў у страшэннай галечы. Нарэшце яму, хто меў выключныя здольнасці да навукі, не ўдалося скончыць нават звычайнай гімназіі, давялося здабываць веды самавукам».

Асмелюся сказаць, што такі пачатак гаворкі пра С. Палуяна ў першую чаргу разлічаны на чытача маладасведчанага. Што ж, тут ёсць свой рэзон. Не будзем забываць, што паток інфармацыі з кожным днём павялічваецца, таму найперш прыцягваюць увагу паведамленні неардынарныя ці тыя, што інтрыгуюць. В. Рагойша, як бачым, і валодае такім уменнем і літаральна вядзе за сабою таго, хто ўзяўся за чытанне артыкула «Сейбіт».

І на самай справе, ці многія з нас ведаюць, што адным з першых у абарону беларускай нацыянальнай школы выступіў не хто-небудзь, а менавіта ён, Сяргей Палуян, на той час дзевятнаццацігадовы юнак? У артыкуле «Пра нацыянальную школу на Беларусі», змешчаным у 1909 годзе ў часопісе «Украінська хата» і прымеркаваным да выхаду ў Пецябурзе першага нумара культурна-асветніцкага часопіса «Белорусский учитель», С. Палуян радуецца, што беларускае настаўніцтва не схавалася ў казённы футляр, бо менавіта нацыяналізацыя школьнай справы «можа расекчы гордзіеў вузел беларускай блытаніны», «яна адна можа вывесці беларускі народ з таго тупіка, у які завялі яго нашы